

TITULO SUPERIOR EN CONSERVACIÓN E RESTAURACIÓN DE BENS CULTURAIS
Escola Superior de Conservación e Restauración de BBCC de Galicia
Práctica de conservación activa dos bens pictóricos I
Departamento: Conservación e restauración de pintura

Obrigatoria da especialidade	Curso: 3º pintura	1º Cuadrimestre	11 ECTS
-------------------------------------	--------------------------	------------------------	----------------

Práctica
Araceli Torres Fernández
aracelitordes@edu.xunta.gal
Horario: 12 horas semanais
DESCRIPCIÓN DA MATERIA

- Aplicación dos sistemas e técnicas de intervención para a conservación e restauración de bens pictóricos.
- Execución dos tratamentos de conservación-restauración propios, mediante obra real ou, ocasionalmente, maquetas.
- Elaboración de informes.

COMPETENCIAS TRANSVERSAIS

T1	Organizar e planificar o traballo de forma eficiente e motivadora.
T2	Recoller información significativa, analizala, sintetizala e xestionala adecuadamente.
T3	Solucionar problemas e tomar decisións que respondan aos obxectivos do traballo que se realiza.
T9	Integrarse adecuadamente en equipos multidisciplinares e en contextos culturais diversos.
T13	Buscar a excelencia e a calidade na súa actividade profesional.

COMPETENCIAS XERAIS DA TITULACIÓN

X2	Coñecer e identificar a composición material do ben cultural e os procedementos e técnicas empregados na súa elaboración.
X4	Determinar os exames ou análises precisos para avaliar os seus resultados.
X5	Determinar os criterios de intervención e decidir o tratamento de prevención, conservación e/ou restauración máis axeitado.
X7	Deseñar sistemas e tratamentos de conservación e restauración.
X11	Acadar a capacidade de colaborar e traballar en equipo con outros/as profesionais, establecendo os mecanismos axeitados de comprensión e diálogo interdisciplinar.
X15	Coñecer os riscos laborais e as medidas e normas de seguridade e saúde, e a súa aplicación para o/a restaurador/a, os bens culturais e o ambiente.
X16	Avaliar a eficacia dos tratamentos realizados.

COMPETENCIAS ESPECÍFICAS DA ESPECIALIDADE DE PINTURA

EP1	Diagnosticar as alteracións de obras de arte pictóricas e dos seus materiais constitutivos mediante o seu exame, identificación, análise e valoración.
EP2	Decidir e executar os tratamentos de conservación e restauración de bens propios da especialidade máis adecuados a cada caso, poñendo en práctica os coñecementos, os criterios, os procedementos técnicos e as habilidades e destrezas adquiridas.

CURSO ACADÉMICO 2023-2024

EP4	Planificar, documentar e facer o seguimento do proceso de conservación e restauración de obras de arte pictóricas aplicando a metodoloxía de traballo pertinente.
EP5	Establecer un diálogo interdisciplinar con outros/as profesionais relacionados/as co ámbito do patrimonio cultural, especialmente no concenrente ao patrimonio pictórico.
EP8	Realizar unha análise crítica da metodoloxía, os tratamentos e os materiais empregados e avaliar a eficacia da intervención realizada.
EP10	Utilizar os recursos que as novas tecnoloxías facilitan para o desenvolvemento do exercicio profesional.

COMPETENCIAS ESPECÍFICAS DA MATERIA

Relacionar os conceptos teóricos cos prácticos. Recoñecer e identificar as alteracións cos factores posibles de degradación.

Coñecer os produtos e a metodoloxía de aplicación nos tratamentos fundamentais e máis frecuentes da conservación e restauración na pintura sobre tecido.

Acadar os coñecementos necesarios para afrontar unha intervención adecuada para obras sobre tecido.

UNIDADES DIDÁCTICAS

Unidade	% da materia	Temporalización. Horas de aula e estudo autónomo
Determinación dos materiais e estrutura das obras e a súa alteración. Informe.	10%	16 + 12 (fora da aula)
Actividades iniciais: valoración e proxecto, consolidación-fixado temporal, limpeza superficial...	10%	22 + 6 d (fora da aula)
Tratamentos específicos de limpeza e alixeiramento do verniz.	10%	22 + 6 (fora da aula)
Consolidación e fixado. Asentado da pintura.	15%	34 + 6 (fora da aula)
Protección temporal das capas pictóricas.	5%	12 + 2 (fora da aula)
Tratamentos de limpeza e neutralización do soporte.	5%	13 + 3 (fora da aula)
Tratamentos de reforzo do soporte.	20%	40 + 10 (fora da aula)
Tensado e relaxación do soporte. Eliminación de deformacións.	10%	20 + 7 (fora da aula)

Tratamento de bastidores e marcos.	5%	12 + 3 (fora da aula)
Reintegración da capa pictórica.	5%	15
Protección e vernizado.	5%	10 + 4 (fora da aula)
* Os tratamentos sobre a obra real non sempre seguen a orde aquí disposta, polo que se adaptarán á obra presente no taller.		

PLANIFICACIÓN DOCENTE

Metodoloxías	Horas aula	Horas fóra	Total
Actividades introdutorias	3		3
Traballo de laboratorio	198		198
Resolución de problemas e/ou exercicios	7	20	27
Estudo de casos, debates e outras actividades	8	10	18
Traballos tutelados		29	29
Total	216	59	275

METODOLOXÍA DOCENTE

Metodoloxía	Descrición
Actividades introdutorias	Actividades encamiñadas a presentar a materia e/ou as unidades, para a toma de contacto do alumnado.
Traballo de laboratorio	Traballo individual ou en grupo na aula baixo a supervisión do profesor. O estudante, mediante un exercicio de integración e síntese, terá que por en práctica os coñecementos e competencias adquiridas, mediante o desenvolvemento e pericia na correcta actuación de conservación e restauración das pezas (bens culturais e ou obras artísticas) intervidas; e a adquisición e desenvolvemento das habilidades básicas e dos procedementos, coa aplicación dos coñecementos adquiridos sobre obra real e non real (cobaias) e/ou outras probas prácticas.
Resolución de problemas e/ou exercicios.	O profesor entregará ao alumnado diversas propostas ou obras como exemplo para a realización de diagnose e propostas de tratamento. As actividades realizaranse na aula e as actividades escritas serán entregadas en formato papel na aula ou .pdf a través da plataforma Moodle, a determinar pola docente.
Estudo de casos, debates e outras actividades	O estudante, de maneira individual ou en grupo, analizará diversas intervencións opinando ou realizando propostas alternativas. Charlas abertas e comentario crítico (oral ou escrito) a partir da lectura de artigos científicos, capítulos de libros relacionados, novas de prensa escrita/dixital, apuntamentos, etc. Os exercicios de comentario, reflexión e propostas de intervención serán de forma individual ou cooperativa baixo indicación docente;

	<p>outras actividades como visitas externas e traballos asociados a elas.</p> <p>As actividades orais realizaranse na aula e as actividades escritas serán entregadas en formato papel na aula ou .pdf a través da plataforma Moodle, a determinar pola docente.</p>
Traballos tutelados	<p>O estudante, de maneira individual ou en grupo, fará:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elaboración de propostas para as pezas a tratar. • Realización dos informes das obras intervidas na aula durante o período da materia. Cumprimentarase a Base de datos respecto as obras tratadas, farase a presentación oral na aula e a cesión do traballo intelectual final ao resto do alumnado en formato de documento de texto e en .pdf editable. • Elaboración e desenvolvemento dunha listaxe de termos establecidos pola docente. <p>Será obrigatoria a entrega documental dos traballos (en formato de texto e/ou de presentación de ser o caso).</p> <p>A tutela será presencial na aula e, de ser necesario, nas titorías docentes.</p> <p>As presentacións ou comentarios orais dos traballos tutelados faranse de maneira presencial na aula podéndose usar unha presentación como recurso de apoio.</p> <p>A entrega documental dos traballos ou actividades faranse en formato papel ou por medio da plataforma Moodle, a determinar pola docente.</p>

SISTEMAS DE AVALIACIÓN

Método	Criterios	% avaliación
Propostas e informes e/ou memorias de prácticas	<p>Rigor técnico nas propostas de intervención e tratamentos realizados nas obras reais do taller, asimilación e capacidade de aplicación de conceptos teóricos.</p> <p>Claridade na exposición da proposta ou informe e concordancia entre o informe escrito e o traballo efectuado no propio taller.</p> <p>Capacidade de reflexión, síntese para establecer conclusións.</p> <p>Colaboración, participación e interese.</p> <p>Puntualidade na entrega.</p>	20 %
Intervención, e resolución de problemas e/ou exercicios	<p>Calidade do traballo: rigor técnico; grao de aplicación dos conceptos teóricos e coñecementos adquiridos.</p> <p>Corrección no desenvolvemento do exercicio.</p> <p>Iniciativa de resolución de problemas e conflitos.</p> <p>Capacidade na busca de solucións de problemas, imprevistos...</p> <p>Capacidade de reflexión e síntese para establecer conclusións.</p> <p>Responsabilidade no traballo e capacidade de organización.</p> <p>Colaboración, participación e interese.</p>	60 %
Observación sistemática, a través do seguimento do	Asistencia e puntualidade a clase (tanto na entrada como na saída).	20 %

traballo na aula-taller	Participación, nas clases prácticas con achega dos coñecementos teórico ou con outros elementos. Asimilación e aplicación dos coñecementos adquiridos. Capacidade de organización do espazo e limpeza. Interese demostrado.	
Total		100 %

OUTROS COMENTARIOS SOBRE A AVALIACIÓN E MEDIDAS DE RECUPERACIÓN

A asistencia é obrigatoria. Debido o carácter práctico da materia avaliarase de forma continua o progreso do proceso de aprendizaxe.

A non asistencia ás clases implicará a imposibilidade do desenvolvemento correcto da materia, repercutindo necesariamente na cualificación e na perda do dereito á avaliación que se realiza de modo continuado ao longo do curso; este proceso contempla todos os resultados acadados no traballo de clase: realización de todas as prácticas, exercicios ou traballos dentro do calendario e prazos estipulados, xunto ás probas propostas ao longo do curso.

Os alumnos que acumulen un número de faltas igual ou superior ao 25% do total, ou que non teñan entregado no prazo máximo estipulado dous ou máis dos traballos requiridos, non serán avaliados na convocatoria ordinaria de forma continuada polo que terán que realizar e entregar unha proba escrita específica e outra práctica os días establecidos para a convocatoria ordinaria. Ademais da realización destas probas deben entregar, o día establecido para proba teórica, os traballos e probas individuais propostos ao longo do curso. Neste caso, a nota da materia sería a suma ponderada de: un 60% o resultado obtido en dita proba e o 40% a valoración dos traballos. No caso de non superar ningunha das dúas posibilidades terán que ser avaliados na extraordinaria.

Aqueles que non asistan as aulas perderán unha parte do valor total da avaliación, que será proporcional:

- Con un valor de non asistencia igual ou superior ao 20% respecto ao total das horas de aula perderán un 40% do valor da nota total da avaliación. Debendo dispor da convocatoria extraordinaria para superar a materia.
- Con un valor de non asistencia igual ou superior ao 15% respecto ao total das horas de aula, perderán un 30% do valor da nota total.
- Con un valor de non asistencia igual ou superior ao 10% respecto ao total das horas de aula, perderán un 20% do valor da nota total.
- Con un valor de non asistencia igual ou superior ao 5% respecto ao total das horas de aula, perderán un 10% do valor da nota total.

Os que non participen nas actividades da aula, non expoñan ou non faciliten ao resto da aula os traballos ou as presentacións correspondentes encontraranse na mesma situación que no primeiro punto anterior.

Os traballos: propostas e informes de obra que carezan de calidade (aplicación dos coñecementos adquiridos, rigor técnico,...) e/ou presenten erros de sintaxe e ortografía serán cualificados negativamente.

Informarase ao alumnado ao longo do curso, na aula, sobre a cualificación de cada un dos traballos propostos.

Ao rematar o curso, na convocatoria ordinaria, os alumnos que superan as partes prácticas deberán realizar unha proba ou exame final que consistirá na elaboración dunha proposta de intervención. A avaliación ordinaria, continuada ou non, poderá incluír a realización de probas específicas, ademais das probas e procedementos recollidos dentro da aplicación da avaliación continua.

No caso de perda de avaliación na convocatoria ordinaria por causas xustificadas, o departamento poderá establecer, unha vez estudado o caso, a posibilidade de probas alternativas.

Os alumnos que non superaran a convocatoria ordinaria terán sempre a posibilidade de presentarse á convocatoria extraordinaria. Nesta o alumno terá que realizar unha proba escrita que consistirá na diagnose e/ou proposta de tratamento dunha ou varias pezas (por presentación real da obra ou por medio de imaxe/s), para avaliar o seu grao de competencia, posteriormente debe realizar unha proba práctica da materia. No caso de non superar a proba teórica non se valorará a práctica.

De cara á avaliación extraordinaria, de ser o caso, proxectaranse nas titorías didácticas, ou previamente na aula, os procedementos de recuperación previos, alternativos ou complementarios ás probas (escrita e práctica que o alumno terá que realizar no mes de xullo).

ATENCIÓN PERSONALIZADA

Ofreceráse atención personalizada ao alumnado durante todo o curso. As titorías serán presenciais no horario establecido, no despacho do profesor ou no taller, en horario de titoría, con previo acordo para establecer unha hora aproximada de atención e non xerar acumulo e minimizar o tempo de espera.

BIBLIOGRAFÍA RECOMENDADA

BIBLIOGRAFÍA BÁSICA:

- CALVO MANUEL, A.: *Conservación y Restauración de pintura sobre lienzo*. Barcelona: Ediciones Del Serbal, 2002.
- CALVO MANUEL, A.: *Conservación y Restauración. Materiales, técnicas y procedimientos. De la A a la Z*. Barcelona: Ediciones Del Serbal, 1997.
- FUSTER LÓPEZ, I.; CASTELL AGUSTI, M; GUEROLA BLAY, V. *El estuco en la restauración de pintura sobre lienzo. Criterios, materiales y procesos*. Valencia: Editorial UPV, 2008.
- MARTÍN REY, S. *Introducción a la conservación y restauración de pinturas: pintura sobre lienzo*, Valencia, Editorial UPV. 2005.
- MASSA V., SCICOLONE G. *Le vernici per il restauro. Ileganti*. Firenze: Nardini 1991.
- MUÑOZ VIÑAS, S., Osca Pons, J., Gironés Sarrió, I.: *Diccionario de Materiales de Restauración*. Madrid: Ediciones Akal, 2014.
- SÁNCHEZ ORTÍZ, A. *Restauración de obras de arte: pintura de caballete*. Madrid: Akal, 2012
- VILLARQUIDE, A., *La pintura sobre tela I. Historiografía, técnicas y materiales*. SanSebastián: editorial Nerea, 2005.
- VILLARQUIDE, A., *La pintura sobre tela II. Alteraciones, materiales y tratamientos de restauración*. SanSebastián: editorial Nerea, 2005.

BIBLIOGRAFÍA COMPLEMENTARIA:

- CASAZZA, O.: *Il restauro pittorico, nell'unita metodologia*. Florencia: Nardini Editore, 2007.
- CTSeurope. *Catálogo generale*. Roma: CTS, 2014. Obtenido de:
http://www.ctseurope.com/pdf/Catalogo_2014.pdf
- Stem. *Catálogo de productos*. Badalona: Stem, 2014. Obtenido de:

<http://www.stem-museos.com/productes/resources/pdfs/stem-es.pdf>

- PASCUAL, E. PATINO, M.: *Restauración de Pintura*. Artes y oficios. Barcelona: Parramón, 2002.
- PLACIDO TORRESI, A. *I dipinti dell'ottocento e novecento*. Note sulla tecnica e sul restauro. London: Liberty House, 1990
- VV AA. *Ciencia para los restauradores. Materiales, limpieza, adhesivos y recubrimientos*. London: Archetype Publications, 2012.

DIRECCIÓN WEB DE ORGANISMOS NACIONAIS E INTERNACIONAIS PARA A PROTECCIÓN DO PATRIMONIO CULTURAL:

- American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (AIC), Washington. <http://www.conservation-us.org/>
- Centro Internacional de Estudios para la Conservación y la Restauración de los Bienes Culturales (ICCROM), Roma. <https://www.iccrom.org/es>
- Consejo Internacional de Museos, París. <https://icom.museum/es/recursos/>
- Grupo Español de Conservación IIC, Madrid. www.ge-iic.com/index.php
- International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (IIC), London, <http://www.iiconservation.org/>
- Instituto del Patrimonio Cultural de España, Madrid. <https://ipce.culturaydeporte.gob.es/inicio.html>
- Instituto Superiore per la Conservazione e il Restauro (ICR), Roma. <http://www.icr.beniculturali.it/>
- Museo Nacional del Prado, Madrid. <https://www.museodelprado.es/>
- Notes de l'Institut canadien de conservation (ICC), Ottawa. <https://www.canada.ca/fr/institut-conservation/services/publications-conservation-preservation/notes-institut-canadien-conservation.html>
- Royal Institute for Cultural Heritage (IRPA), Bruxelles. <http://www.kikirpa.be/FR/>

OBSERVACIÓNS

. Non se permite o uso ou funcionamento de teléfonos móbiles nin ningún outro dispositivo (TIC,s) con capacidade de copia ou gravación, salvo consentimento expreso da docente.

. Non está permitida a gravación de imaxes nin son (Véxase: a *Ley orgánica 6/2006, de 3 de mayo, de Educación, Ley Orgánica 3/2018, de 5 de diciembre, de Protección de Datos Personales y garantía de los derechos digitales*, el *Reglamento General de Protección de Datos* e/ ou as leis de dereitos de autor).

. Na plataforma didáctica Moodle poderán consultarse as bases dos traballos de elaboración obrigatoria, materiais didácticos e documentación como: artigos de crítica e científicos. A mesma plataforma poderá ser a empregada para a entrega de traballos e a realización de probas, quedando a discreción da docente.

. A biblioteca da Escola conta con material bibliográfico específico sobre os contidos da materia, e con a maioría da bibliografía recomendada.